

Paavo Talvio:

MIEKKARITARIKUNNASTA MANNERHEIMIN- RISTIIN

I.

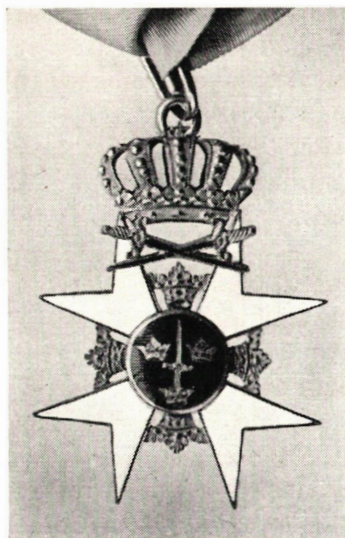
Sotilasritarikuntien kehityksessä sisäiset syyt, kuten armeijain vakinaistamisesta johtunut upseerien virkanimitysten siirtyminen valtiolle, upseerihierarkian kiteytyminen ja aatelittoman päällystöaineksen kasvu, aiheuttivat ansion, pitkäaikaisen, nuhteettoman palveluksen tuoman etuisuuden, keskeisen merkityksen. Sodat ulkonaisina tekijöinä taas korostivat urheuden ja erityisten rintamaansioiden arvoa.

Ranska oli edelläkävijämaa armeijanuudistuksen alalla ja aatelittomille oli siellä mahdollista päästä upseerinvirkoihin, komppanianpäälliköiksi saakka, jo v. 1629 annetun asetuksen nojalla. Tämän upseeriaineksen ja yleensä ansioituneen päällystön palkitseminen tuotti vaikeuksia erityisesti Ludvig XIV:n aikana, jolloin vuosia kestäneet sodat moninkertaistivat armeijan miesvahvuuden. Ranskan aseiden kärsiessä tappioitakin ylhäinen syntyperä, sotilasarvo yms seikat menettivät yhä merkitystään sotilaskunnan ja urheuden, mutta myös uskollisen palveluksen rinnalla. Tämä kaksijakaisuus ilmenee jo ensimmäisen uudenaikaisen ansioritarikunnan (Ordre royal et militaire

de St. Louis, v:lta 1693) ohjesäännössä, vaikka sen ritari-merkin vaalilause ("Bellicae virtutis praemium"), laakeri-seppele ja miekka viittasivatkin tarkoitukseen palkita lähinnä miehuullisuutta sodassa.

Ruotsi-Suomi sai sotilasritarikuntansa vasta v. 1748. Siitä huolimatta Miekkaritarikunta on ansioritarikunnista aikajärjestyksessä toinen, esikuvana P. Ludvigin ritari-¹⁾ Ruotsissakin ritari luokan jäsenten lukumäärä jätettiin rajoittamatta eikä aatelistarvoa vaadittu muilta kuin komentajilta. Nuhteeton upseeri sai ritariksi päästäkseen palvella vähintään 20 (Ranskassa 25) vuotta, ellei hänellä ollut tilaisuutta kunnostautua sodassa, jolloin yksi vuosi saattoi vastata useaa rauhanvuotta. Haavoittuminen ja ulkomailla isänmaalle kunniaa tuottanut palvelus luettiin ansioksi. Komentajaksi tai suurristin komentajaksi (v:sta 1772), joita yhdellä kertaa sai olla korkeintaan neljäkolmatta (v:sta 1814 kolmekymmentä), pääsy edellytti everstin arvoa aatellisen syntyperän lisäksi; viimeksi mainitusta vaatimuksesta luovuttiin sitten v. 1809 hallitusmuodon muutoksen seurauksena.

Nykyaikaisen määritelmän mukaan, joka vastaa vallalla ollutta käytäntöä, Miekkaritarikunnan ritari-merkki annetaan upseerille "urheudesta ja oivallisista palveluksista sota-aikana sekä ansiokkaasta ja pitkäaikaisesta toiminnasta."²⁾ Miekkaritarikunta, joka oli rauhan aikana perustettukin, piti silmällä lähinnä viimeksi mainittua tarkoituserää. Aloittaessaan sodan Venäjää vastaan Kustaa III sotänäyttämölle lähtiessään (23. 6. 1788) perusti k.o. ritarikuntaan uuden, Suurristin ritarit (riddare med stora korset)-nimisen arvon, jonka saaneiden tuli olla ritareita ja ainakin rykmentinupseereita; aatelistarvosta vaie-taan.³⁾ Muina — hallitsijaakin koskevana — vaatimuksina

Kuva 1. Miekkaritarikunnan suurristin ritarin ritarimerkki, kuulunut kenraali, vapaaherra Kustaa Mauri Armfeltille. Kuten ritariluokan merkki, mutta komentajanristin kokoa. Kulta, tummansinisen keskilevyn kääntöpuolella miekka kärkeä ympäröivine laakeriseppeleineen sekä deviisi "Pro patria". Nauha keltainen sinisin reunajuovin. — Suurristin komentajilla oli k.o. arvon tunnukseksi vasemmalla puolella rinnassaan, tähden alapuolella, kaksi pientä, ristissä olevaa hopeamiekkää. Komentajilla ja Serafim-ritareilla oli vain yksi miekka, joka v. 1814 jäi 1. luokan tunnukseksi; 2. luokan ritareilla oli ritarimerkki kaulassa. — Valok. Kansallismuseo.

Badge of the Knight of the Great Cross of the Order of the Sword, belonged to general, baron Gustaf Mauritz Armfelt. The same as the badge of the knighthood class, but of the size of the commander's cross. Gold, a sword with a laurel wreath around the blade on a dark blue background with the device "Pro patria". The ribbon is yellow with blue stripes at the edges. — The commanders of the Great Cross had as a distinctive mark of their rank two small crossed silver swords below the star worn on the left side. The commanders and the Serafim-knights had only one sword, which in 1814 remained the 1st class badge; the 2nd class knights wore their badge around the neck.

Photograph National Museum.

olivat "erinomainen urheus" ja "todelliset urotyöt"; nämä käsitteet jäävät pelkän maininnan varaan. Vain erityisen pitkän rauhankauden jälkeen, mikäli ehdokkaina olivat Miekkaritarikunnan komentajat, sen suurristin komentajat tai Serafim-ritarit (sotilaina vähintään kenraaliluutnantit) voitiin vaatimuksista tinkiä.⁴⁾ Tämä uusi ja oma-peräinen ritarimerkki oli tarkoitettu jaettavaksi vain sotatilan aikana.

V. 1814 tapahtunut Suurristin ritarit-arvon kahtiajako ulotettiin suomalaisiinkin ritareihin. Ensimmäisen luokan suhteen oli vaatimuksena vähintään kenraalimajurin arvo ja divisioonankomentajan asema, toisen luokan ritarien tuli olla sodassa ainakin pataljoonankomentajina toimineita upseereita.⁵⁾ Suurristin ritarin arvoa ei samalle henkilölle ole myönnetty kahta kertaa, mutta 1. luokan ritariksi voi poikkeustapauksessa päästä sellainen, joka ei ole saanut 2. luokan ritarimerkkiä; urotöiden tulee silloin olla "loistavia".⁶⁾

Miekkaritarikunnassa tapahtui 1800-luvulla eräitä muitakin uudistuksia, mutta niillä ei suomalaisten suhteen enää ollut merkitystä. Jo v. 1812 meikäläistä sotaväkeä jälleen pantiin jalkeille — tällä kertaa Venäjän lipun alla.

II.

Suomella ei Venäjään liittämisen jälkeenkään ollut itse asiassa mahdollisuuksia saada omaa ritarikuntalaitostaan, kaikkein vähiten sotilasritarikuntaa. Miekkaritarikunnan sijaan tuli P. Yrjön nimelle omistettu ritarikunta, jonka 2. luokan ristin olivat v. 1808 saaneet mm. kreivit Buxhoevden ja Kamenski, viimeksi mainittu nimenomaan "toiminastaan Suomessa".¹⁾

"P. Yrjön, suurmarttyyrin ja voittajan, sotaritarikunta" oli perustettu v. 1769, mutta oli suunnitelmassa valmis jo kuusi vuotta aikaisemmin, mistä päättäen seitsenvuotinen sota oli jouduttanut sen, kuten eräiden muidenkin sotilasaritrikuntien syntymistä. Merkittävin niistä oli Maria Teresian v. 1757 perustama (Orden militär Maria Theresia). Tämä Itävallan kuuluisa urhoollisuudenristi oli mm. eräiden saksalaisten sotilasristien esikuvana. V. 1759 Ranska, sotiessaan Englantia ja Hannoveria vastaan, sai toisen sotilasaritrikuntansa (Ordre les mérites militaires), vierasmaalaisia upseereita varten; sen valkea andreaksenristi koristi jonkin suomalaisenkin upseerin rintaa, Royal Suédois-rykmentissä ansaittuna.²⁾

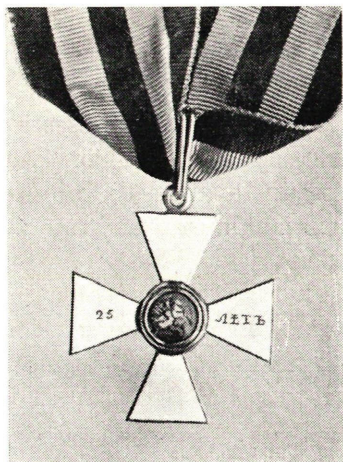
P. Yrjön ja Maria Teresian ritarikuntien ohjesääntöjen vertailu paljastaa eräitä sanamuotoonkin saakka ulottuvia yhtäläisyyksiä. Venäläinen ohjesääntö korostaa kuitenkin sotapalveluksen merkitystä urheuden rinnalla jo vaalilauseessaan ("Palveluksesta ja urheudesta"). Uskollisuus, (kilpailuhenkinen) uutteruus ja viisaat neuvot mainitaan ansioina. Uskontoon, päin vastoin kuin P. Ludvigin ritarikunnassa, syntyperään tai "vihollisen edessä" saatuihin haavoihin ei kiinnitetty huomiota.

Maria Teresian ritarikunta laajeni kolmiluokkaiseksi v. 1765, vastaava venäläinen käsitti alusta alkaen neljä luokkaa. Vain alin niistä oli kaikkien upseerien tavoiteltavissa. Hallitsija myönsi kahden ylimmän luokan ritari-merkit, ns. Yrjönduuma muut. Ritarien luku ei ollut rajoitettu; 3. luokan risti edellytti kuitenkin 4. luokan yrjönristiä. Urheuteen rinnastettiin venäläisessäkin ohjesäännössä 25. vuoden nuhteeton palvelus upseerina kenttäarmeijassa tai laivastossa, jossa sitä vastasi myös 18 pitkänmatkan purjehdusta. Näin sen vuoksi, ettei "uskolli-

sella isänmaan pojalla aina ollut tilaisuutta häikäiseviin utteruuden ja urheuden osoituksiin".³⁾ Rauhan aikana jaettiin kuitenkin vain 4. luokan yrjönristejä.

Paavali I lienee suunnitellut Yrjönristin lakkauttamista ja jätti tämän kunniamerkin jakamatta. Sen sijaan hän v. 1797 kotiutti Venäjälle Holsteinin P. Annan ritarikunnan ja muutti sen kolmiluokkaiseksi, alimman luokan merkki sivuaseen nuppiin kiinnitettävänä urhoollisuuden-ristinä. Aleksanteri I palautti tilanteen Yrjönristin suhteen ennalleen v. 1801, perustipa vielä v. 1807 aliupseereita ja sotamiehiä varten 4-luokkaisen, sodanaikaisen alaoston. Toisen Paavali I:n hylkimän ritarikunnan, Pyhälle Wladimirille omistetun, neljännen luokan ritarimerkkejä ruusukenauhoin alettiin hänen aikanaan jakaa urheudesta kentällä, ensimmäisen kerran v. 1806. Keisari perusti myös P. Annan ritarikuntaan 4. luokan v. 1815; se sai 3. luokan siihenastisen merkityksen, jota vielä korosti v:sta 1829 käytäntöön tullut kaiverrus "urheudesta" aseiden poikkitangossa. V. 1816 annettiin määräys rauhan aikana jaettavien 4. luokan yrjönristien varustamisesta merkinöin (kultaista "25 vuotta" tai "18 purjehdusta").

Nikolai I:n aikana, v. 1833, P. Yrjön ritarikunta sai uuden, entistä seikkaperäisemmän ohjesäännön. Määräaikaisen palveluksen lisäksi se vaati osallistumista joko yhteen sotaretkeen tai ainakin yhteen taisteluun, laivastossa kahdeksaan purjehdukseen. Mainitunlaista palvelusta vastasi 20 purjehdusta; jos a.o. oli ollut mukana "vihollista vastaan", riitti 18 seitsemän kuukauden meriretkeä. Epävirallinen oikeus vähentää näistä määrärajoista enintään kolme vuotta tai kaksi purjehdusta vahvistettiin nyt; kysymykseen tulivat nimettyihin taisteluihin tai sotaretkiin sekä dekabristikapinan kukistamiseen

Kuva 2. P. Yrjön ritarikunnan 4. luokan ritarimerkki "25. vuoden nuhteettomasta palveluksesta upseerina". Kultaa, keskilevyssä punaisella pohjalla hopeinen P. Yrjö ratsain; otsaripa, peitsi ja silat kultaa, lohikäärme musta. Kääntöpuolella kultaiset C & G-kirjaimet (= P. Yrjö) valkealla pohjalla. Nauhassa kolme mustaa ja kaksi punakeltaista juovaa.

Valok. Kansallismuseo.

The 4th class badge of the Order of St. George for "25 years of irreproachable service as an officer". Gold, St. George on horseback in silver on a red background; the diadem, lance and the harness gold, the dragon black. The golden letters C and G (St George) on a white background.

The ribbon had three black and two orange stripes.

Photograph National Museum.

osallistuneet, joista P. Wladimirin ritarikunnan 4. luokan ritarimerkin ansainneet ja eräät muut oikeutettiin suurimpaan vähennykseen. Kun yrjönritarien luku yhä lisääntyi,⁴⁾ määrättiin v. 1855, että vast'edes sallittaisiin vain "erityisen suuren miehuuden ja urheuden ja oivallisten sotilaallisten urotekojen" palkitseminen yrjönristeillä ja niiden jakaminen 25. vuoden palveluksesta kiellettiin toistaiseksi.⁵⁾ Sijaan tuli P. Wladimirin ritarikunnan 4. luokan

kan ritarimerkki vastaavin merkinnöin. Sitä oli ruusuke-nauhoin jo v:sta 1845 alettu myöntää myös "nuhteetto-masta 25 vuoden palveluksesta upseerina". V. 1855 an-nettiin määräys miekkojen liittämistä sotilasansioista annettaviin ritarimerkkeihin. Yrjönristiin, jota siviili-henkilöt eivät missään tapauksessa saaneet, ne eivät kuu-luneet; ruusukenauhaakin sai käyttää vain jos määrä-aikaisesta palveluksesta yrjönristin ansainneena uudelleen urheudesta saman luokan ritarimerkillä palkittiin. Yrjön-ristin rauhan aikana saaneille esiupeereille annettiin ilman muuta P. Wladimirin ritarikunnan vastaavan luokan ritari-merkki; ylipseerit saivat P. Stanislauksen ritarikunnan 2. luokan merkin.

Yrjönristin sai v:n 1769 ohjesäännön mukaan mm. up-seeri, "joka rohkaisten omalla esimerkillään käskynalai-siaan ja heitä johtaen lopuksi valtaa laivan, patterin tai muun vihollisen hallussa olevan paikan".^{o)} Mainittu ohje-sääntö luetteli vain muutamia urotöitä, v:n 1833 sääntöön niitä sisältyi liki seitsemänkymmentä. Niinpä esim. jalka-väen upseeri, joka mieskohtaisesti johtaen joukkoaan saa-vutti täydellisen voiton vihollisesta tai valtasi linnoituksen, patterin yms., kesti sitkeän piirityksen, murti vihollisen rintaman "vertaansa vailla olevalla ponnistuksella", tuo-den apua saaretuille joukoille jne., ansaitsi 3. luokan yr-jönristin. Samoin tykistöupseeri, joka tyrehtytti vihollisen hyökkäyksen ja tehokkaasti avusti sen lyömistä omien joukkojen käydessä vastahyökkäykseen tai vaiensi kaksi kertaa vahvemman vihollistykistön, esti vihollisen maihin-nousun tykistötulella jne. Esikuntaupseerin suhteen tuli v. 1833 vain yksi suoritus kysymykseen, mikäli he halusivat saada uuden yrjönristin: oli ilmeiseen hengenvaaraan antautuen tiedusteltava vihollisen asemat ja keksittävä

Kuva 3. P. Wladimirin ritarikunnan 4. luokan ritarimerkki miekoin ja ruusukenauhoin. Saatu urheudesta kentällä. Kulta ja tummanpunaista, lasitettua emalia. Keskellä mustalla pohjalla kärpännahkakentässä mustat CB-kirjaimet (= P. Wladimir), joiden yllä kultainen suuriruhtinaan kruunu; lakki punainen. Kääntöpuolella mustalla pohjalla hopeisena ritarikunnan perustamisaika (22 syyskuuta 1782). Nauha karmininpunainen, juovat mustat. — Valok. Sotamuseo.

The 4th class badge of the Order of St Wladimir with a sword and bow. Given for valour on the field. Gold and dark red, glassed enamel. In the center the black initials CB (St Wladimir) on a black background in an ermine field, above which there is a golden grand duke's crown; the cap is red. On the reverse side the date of the establishment of the order in silver on a black background (September 22, 1782). The ribbon is carmine red with black stripes. — Photograph War Museum.

yhteydet, joita myöten voitiin täysin yllättävästi suorittaa tuhoisa isku melkoisten vihollisvoimien selustaan; oli myös itse johdettava joukot tavoitteeseen. Pioneeriupseerilla ei vielä ollut mitään mahdollisuutta saada 3. luokan yrjönristiä, päin vastoin kuin esim. meriupseereilla. Viimeksi mainituilta vaadittiin esim. rannikkolinnoituksen turvin puolustautuvan ylivoimaisen tai tasavertaisen vihollisen voittamista, jolloin myös aluksia oli tuhottava tai

anastettava; samanveroisia urotöitä olivat murtautuminen vihollisen laivaston läpi ja vahvistuksien tuominen sen saartamalle linnoitukselle tai vihollisalusten takilan, purjeiden yms. tuhoaminen takaa-ajossa. V:n 1913 ohjesääntöön, jossa määräaikaispalvelusta ei enää mainita, sisältyivät edellisten ohjesääntöjen urotyöt ytimenä. Uudet, taistelutilanteita muuttaneet aseet, kuten konekiväärit ja sukellusveneet, jopa ilma-asekin, mainitaan tässä viimeisessä ohjesäännössä. Merisodan alalla ohjesäännön vanhentuminen oli tuntuvin. Viestipalveluksessa ei vielääkään edellytetty urotöitä, joiden suhteen yrjönristi olisi tullut kysymykseen; aselajille sinänsä ei tosin ratkaisevaa merkitystä pantu. Tässä ohjesäännössä luetellaan toista sataa suoritusta yrjönristin saamiseksi. Mitä voimakkaimman vihollisen saartorenkasta murtautuminen sotasaalista menettämättä (sekä maalla että merellä), sillanpääaseman muodostaminen, paniikin aikaansaaminen vihollisen selustassa (ratsumäki ja laivasto) jne. tuottivat entisten vaatimusten lisäksi 3. luokan yrjönristin. Eräänlaisena yleisohjeena mainitaan, että vain upseeri, joka "silminnähtävästi halveksuen vaaraa ja osoittaen uljasta rohkeutta, mielenmalttia ja pelottomuutta, suoritti täydelliseen menestykseen johtaneen ja ilmeistä hyötyä tuottaneen oivallisen sotilaallisen urotyön", oli saava yrjönristin.⁷⁾ Tärkeän maastokohdan, tykin, konekiväärin, lipun jne. valtaus, sukellusveneiden upotus, vihollisen lippulaivan upotus tai vaurioittaminen, panssarilaivan tuhoaminen rannikolta käsin vihollisen voimakkaasti tulittaessa, tuloksetas väkivaltaisen tai muu tiedustelu, ponttoonisillan rakentaminen vähimmäisessä mahdollisessa ajassa ymm. neljännenkin luokan yrjönristin vaatimuksina olevat urotyöt tuskin olivatkaan mahdollisia ilman mainittuja edellytyksiä. Henkilökoh-

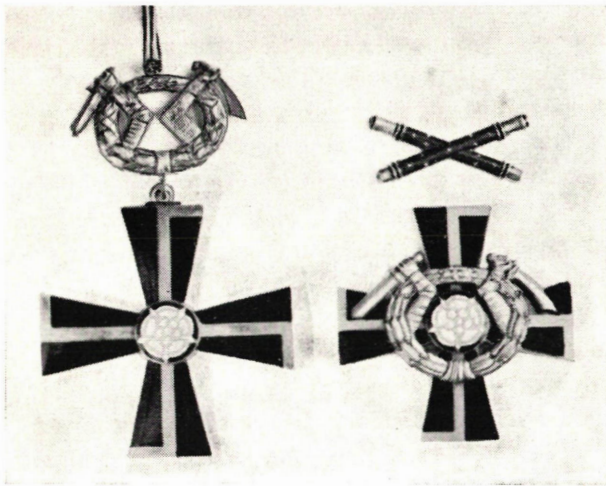
taista rohkeutta ja johtoa vaadittiin; komppanianpäällikkö, joka ensimmäisenä ennätti vaille, ansaitsi yrjönristin yhtä hyvin kuin linnoituksen valtausta johtanut komentaja. Myös oma-alotteisuus ja suorituksen arvo kokonaisuuden kannalta katsottuna otettiin huomioon. Taktillisellekin kyvyille näyttää annetun arvoa. Niinpä esim. sotalaivan tai laivasto-osaston päällikkö, joka vihollisen yrittäessä maihinnousua "taitavilla liikkeillä taistellen estää vihollisen operaation toteutumisen" tai joka "alkaen taistelun sitoo siihen ylivoimaisen vihollisen, pidättää sitä ja siten ratkaisevasti edistää laivastomme lähestymistä ja voiton saavuttamista", palkittiin yrjönristillä.⁸⁾

Sotilaallisista ansioista P. Annan, P. Wladimirin ja P. Stanislauksenkin ritarikunnan 3. luokan ritarimerkkejä jaettiin miekoin ja nauharuusukkein 1800-luvun puolivälistä alkaen. Nämä ritarikunnat olivat kuitenkin yhteisiä siviili- ja sotilashenkilöille, lukuunottamatta ensiksi mainitun 4. luokkaa. Näiden kunniamerkkien kantajain joukossa oli runsaasti sekä Suomen oman sotaväen että Venäjän armeijan joukko-osastoissa palvelevia suomalaisia upseereita. Yrjönritarit sitä vastoin olivat harvinaisia eikä esim. Suomen Kaartin mukana Venäjän sotiin osallistuneista upseereista yksikään saanut tätä arvokkainta venäläistä sotilasristiä; aliupseereista sitä vastoin monet palkittiin sotilasaristeillä (v:n 1913 ohjesääntö otti näistä "Sotataritarikunnan kunniamerkeistä" käytäntöön nimityksen "yrjönristi"; se muutti myös ns. kultaiset aseet "yrjönaseiksi" ja v:n 1878 urhoollisuudenmitalin "yrjönmitaliksi"). Venäjän armeijassa palvelleista suomalaisista upseereista todennäköisesti vain kaksi on lyöty 3. luokan yrjönritareiksi; 4. luokan yrjönristin sai urheudesta kentällä ehkä kolmisenkymmentä suomalaista upseeria.⁹⁾

Kerenskin hallitus teki v. 1917 merkittävän päätöksen muuttaa Yrjönristin jakoperusteita sikäli, että myös aliupseerit ja miehistö olisivat päässeet ritarimerkeistä osalliseksi. Tämä päätös, mitkä motiivit sen takana lienevät olleetkin, kohtasi Yrjönduumassa ankaraa vastarintaa. Suomen suhteen muutoksilla ei enää olisi ollut merkitystä, vaikka ne olisivat toteutuneetkin.

III.

Suomen irtauduttua Venäjältä kysymys oman sotilasritarikunnan perustamisesta tuli päiväjärjestykseen aikaisemmin kuin rauhallisissa oloissa olisi tapahtunut. Kenraali Mannerheimin aloitteesta perustetun Vapaudenristin maaliskuussa v. 1918 vahvistetun väliaikaisen ohjesäännön mukaan vapaudenristejä ja -mitaleita jaettiin "urheudesta sodassa ja onnistuneesti suoritetuista sotilaallisista liikkeistä" sekä "kansalaisansioista". Ritarikuntaan kuului aluksi suurrusti, neljä ritarimerkki- ja kaksi mitaliluokkaa, joten se edusti "normaalia" tyyppiä. Jo väliaikainen ohjesääntö antoi mahdollisuuden myöntää 3. ja 4. luokan ritarimerkkejä eli varsinaisia urhoollisuudenristejä¹⁾ myös ali-päälylystään ja miehistään kuuluville sodan aikana; muualla tavallisesti vain alin ritarimerkkiluokka on tässä mielessä yhteinen. Vapaudenristin jo v. 1918 perustettu erikoiskunniamerkki, 1. luokan vapaudenmitali ruusukenauhoin, on ritarikunnan puitteissa omaperäinen; kenraali Mannerheimin tarkoituksena oli, että sitä jaettaisiin vain korkearvoisille, erityisen ansioituneille upseereille. Ohjesäännön mukaan se on "korkein kunniamerkki, mikä annetaan upseerille, joka jo on saanut kaikki muut merkit,

Kuva 4. Vapaudenristin ritarikunnan 1. ja 2. luokan Mannerheiminristit. Kultaa ja mustaa emalia, ristin keskellä kultareunainen, valkoemalinen heraldinen ruusu mustalla pohjalla, ristin haaroihin upotettuna kultainen haka-risti. Ristin yläpuolella 1. luokan merkeissä kultainen laakeriseppele Karjalan vaakunan panssaroituine käsivarsineen; 2. luokan ristin yläpuolella on kaksi marsalkansauvaa ristissä: solki, joka kuuluu siihen, kun se toisen kerran myönnetään samalle henkilölle. Viimeksi mainittua ristiä kannetaan 1. luokan rautaristin tapaan, 1. luokan ritarimerkkiä kaulassa. Nauha on punainen kapein valkein reunajuovin. — Valok. Sotamuseo.

The 1st and 2nd class Mannerheim crosses of the Order of the Cross of Freedom. Gold and black enamel, in the center of the cross a yellow bordered heraldic rose of white enamel on a black background, a swastika in gold engraved in the arms of the cross. In the 1st class badges above the cross a golden laurel wreath with armoured arms; above the 2nd class there are two crossed marshal's staves; a buckle belonging to it when awarded for the second time to the same person. This cross is used in the same manner as the 1st class iron cross, the 1st class badge around the neck; the ribbon is red with narrow white stripes at the edge.

Photograph War Museum.

mitkä hän arvonsa mukaan voi saada". Ruusukenauha on tällöin upseerin kunniamerkin tunnus.²⁾

Sodan v. 1939 puhjettua Vapaudenristin ritarikunta uudistettiin entisenlaisena. Vasta sodan jälkeen ryhdyttiin uudistuksiin. Asetuksen mukaan Vapaudenristin ritari-merkkejä ja mitaleita annetaan "urheudesta ja ansiokkaasta toiminnasta vihollisen tulen alaisena rintamalla tai sotatoimien ansiokkaasta johtamisesta", mutta myös "muista sotilaallisista ansioista sodan tai rauhan aikana tai siviilihenkilöille kansalaisansioista sodan aikana".³⁾ Ritarikunta muutettiin tällä asetuksella pysyväksi ansioritarikunnaksi; mitaliluokkien lukua lisättiin.⁴⁾ Ensimmäisen luokan vapaudenmitalia ruusukenauhoin, jota sodan aikana oli jaettu ensimmäisen kerran — ylipäällikölle, joka sitä ennen oli saanut Vapaudenristin suurristin jalokivin — ei p.o. asetuksessa mainita; se perustaa sitä vastoin uuden erikoiskunniamerkin: Vapaudenristin Mannerheiminristin. "Erinomaisen urheuden, taistellen saavutettujen erittäin tärkeiden tulosten tai erikoisen ansiokkaasti johdettujen sotatoimien palkinnoksi voidaan", sanotaan asetuksessa, "Suomen puolustusvoimain sotilas hänen sotilasarvostaan riippumatta nimittää Vapaudenristin 1. tai 2. luokan Mannerheiminristin ritariksi". Perustamissytyt käyvät ilmi mm. eräästä presidentti Rytin lausunnosta: "Se sankarillisuus ja se sotilaallinen kunto ja taito, jota puolustusvoimamme talvisodan raskaissa taisteluissa kauttaaltaan olivat osoittaneet, antoi sodan jälkeisenä aikana aiheen perustaa Vapaudenristin ritarikuntaan . . . Mannerheiminristin kunniamerkin kahdessa luokassa."⁵⁾

K.o. ritari-merkin perustaminen on eräs ilmaus siitä, kuinka vaikeata ansioritarikunnan merkeillä, jotka sodan aikanakin ainakin suurin piirtein on sidottu sotilasarvoi-

hin, on palkita erityisiä rintama-ansioita. Ranskassa jo Kunnialegioona, jonka alimman luokan merkkejä jaettiin runsaasti myös alipäällystään ja miehistään kuuluville, antoi kehitykselle uuden suunnan. Länsimaiden urhoollisuudenristit (esim. Englannin Viktoria-risti, Ranskan Sotilasristi ja -mitali, Yhdysvaltain Kunniamitalit, Erinomaisen palveluksen-risti jne.) eivät enää olekaan varsinaisia ritarikuntia, vaan ns. ansioristejä ja -mitaleita ja soveltuvat sellaisina parhaiten eriarvoisten sotilaiden "poikkeuksellisen sankaruuden" ja ylipäänsä mieskohtaisen urhoollisuuden, jota suurimmassa arvossa pidetään, tunnustukseksi. Samaan ryhmään kuin ne, kuului Rautaristi, joka myöskään ei ollut varsinainen ritarikunta. Sen ja Mannerheiminristin välillä on tiettyjä yhtäläisyyksiä, mutta viimeksi mainittu jatkaa kuitenkin lähinnä Miekkaritarikunnan Suurristin ritarit-luokan perinteitä.

Ohjesäännön mukaan "Vapaudenristin kunniamerkkejä annetaan sodan ja rauhan aikana Suomen puolustusvoimain päällystään, alipäällystään ja miehistään kuuluville "sotilaallisista ansioista sekä puolustusvoimien hyväksi työskenteleville siviilihenkilöille puolustusvoimiin kohdistuvasta ansiokkaasta toiminnasta".⁶⁾ Rauhan aikana voidaan näitä kunniamerkkejä erinäisin ehdoin jakaa määrällä aikaisen, nuhteettoman palveluksen (upseereilla ja sotilasvirkamiehillä kymmenen, aliupseereilla mitaliluokasta riippuen kahdeksan ja viisi) jälkeen.

Ohjesääntö vahvasti myös 20. 8. 1941 annetun määräyksen tammenlehväkoristeesta sotilashenkilöiden 1. luokan ja sitä alemmissa vapaudenristeissä. Sen saaminen edellyttää "erityistä rintamasuoritusta tai sodanaikaista johtajatoimintaa", lähinnä ensiksi mainittua. Sodan (v.v. 1941—1944) aikana annettiin eräitä kertoja 1. luokan vapauden-

risti miekoin ja rintatähdin tammenlehväkoristeella. Samoin myönnettiin rintatähti tammenlehvin annettuun ensimmäisen luokan vapaudenristiin, saatettiinpa rintatähti ja tammenlehvä antaa yhtäaikaan. Ennestään olevaa vapaudenristiä korkeampaa ristiä ei ole tapana antaa tammenlehvin. Viimeksi mainittua ei myöskään liitetty vapaudenristiin, joka myönnettiin aliupseerille tai sotamiehelle haavoittumisen johdosta. Sitä vastoin poikkeamia tavallisesta jakojärjestyksestä tapahtui; kapteenin arvoinen upseeri saattoi esim. saada 2. luokan ja sotamies 4. luokan vapaudenristin tammenlehvin.

Saksassa tammenlehvä (kolme kultaista lehteä) vanhastaan kuului ainakin Pour le Mérite-, Punaisen Kotkan ja Badenin Zähringenin Leijonan ritarikuntien eräisiin luokkiin sekä Rautaristiin. Viimeksi mainitun ns. ritariristiä jaettiin toisen maailmansodan aikana eräitä kertoja miekoin, tammenlehvin ja jalokivin koristettuna. Tammenlehteä vastaava on palmunlehväkoristeen käyttö, mikä Ranskassa on tapana (esim. v:n 1914 "Sotaristi").

Ohjesääntö mainitsee jälleen 1. luokan vapaudenmitalin ruusukenuhoin, erikoiskunniamerkeistä toisena järjestyksessä. Ritarikunnan suurmestarilla on oikeus antaa se omasta aloitteestaan "korkeammalle, eri aselajeista kokoonpannun yhtymän komentajalle erityisen menestyksellisesti suoritettujen sotatoimien palkitsemiseksi". Viimeksi käydyn sodan aikana tätä kunniamerkkiä ei jaettu kertaakaan.⁷⁾ Mannerheiminristin suhteen ohjesääntö ei sisällä muutoksia, mutta sitä vastoin erään lisäyksen: "Uusiutuneista samanlaisista ansioista voidaan Suomen puolustusvoimain sotilaille suoda toisen kerran Vapaudenristin 2. luokan Mannerheim-risti." Päin vastoin kuin esim. Rautaristin suhteen oli laita, Mannerheiminristin 1. luokka

Kuva 5. Vapaudenristin ritarikunnan 1. luokan vapaudenmitali ruusukenuhoin. Hopeaa, tekstinä "urheudesta/för tapperhet", kääntöpuolella suljetun seppeleen sisällä "Suomen kansalta" sekä a.o. sodan alkamisvuosi. Nauha sininen, juovat valkeat. — Valok. Sotamuseo.

The 1st class medal of freedom with a bow of the Order of the Cross of Freedom. Silver, with the inscription "For valour", on the back of the medal the inscription "From the Finnish people" in a closed wreath and the year of the outbreak of the war. The ribbon is blue, the stripes white. — Photograph War Museum.

voidaan — ainakaan asetuksen sanamuoto ei tässä ole esteenä — jakaa henkilölle, joka ei ole saanut 2. luokan ristiä; tällöin on kysymys yhtä poikkeuksellisesta toimenpiteestä kuin Miekkaritarikunnassa.

Mannerheiminristin saaneista liki kahdestasadasta sotilaasta enemmistö oli upseereita, heistä yliupseerit ja kapteenit suurimpana ryhmänä. Kaksi sotilasta on saanut 1. luokan Mannerheiminristin, neljä 2. luokan ristin toistamiseen.⁸⁾ Yli puolet ritareista edustaa jalkaväkeä; lentäjät muodostavat seuraavaksi suurimman ryhmän. Aliup-

seereista ja sotamiehistä taitavat ja kylmäveriset konetuli- ja lähitorjunta-aseiden käyttäjät, partiomiehet, syöksy- ja taistelupioneerit sekä jääkärit ovat enemmistönä. Ansioituneimpiin kuuluvat kaukopartiomiehet.

Henkilökohtainen rohkeus ja johto, oma-alotteisuus, neuvokkuus mitä vaikeimmissa oloissa, vaikeuksien kasvaessa terästyvä sitkeys yms. todellisen rohkeuden tunnusmerkit ovat olleet Mannerheiminristin ritareillekin ominaisia. Miltei jokaisen tilillä oli ritariksi nimitettäessä useita mainittavia suorituksia; yhden urotyön ansiosta a.o. kunniamerkkiä ei yleensä ole myönnetty. Useissa tapauksissa päin vastoin jo talvisodan aikaiset ansiot otettiin huomioon. Näissä suhteissa Mannerheiminristi eroaa Yrjönrististä, jonka alimman luokan ritarimerkin voi saada tietyn, ohjesäännössä mainitun suorituksen nojalla. Mieskohtainen rohkeus, jota se edellytti, saattoi kuitenkin joissakin tapauksissa aiheutua myös uhkarohkeudesta, pelosta tai epätoivosta. P. Yrjön ritarikunnan ohjesääntö korosti ehkä eniten "esimerkillistä" urhoollisuutta, joka vaati sotilasta hyökkäämään ensimmäisenä, olipa sitten kysymyksessä maihinnousu, linnoituksen valtaus tai rintamahyökkäys kentällä. Esimerkiksi kelpaavaa on kuitenkin nyky-aikaisenkin sodan vaatima sitkeyteen, kylmäveriseen harkintaan ja oma-alotteisuuteen perustuva urhoollisuus, joka tahtoon eikä tunteeseen perustuvana on kestävämpää kuin harkitsematon toiminta. Mainitut, suomalaisen sotilaan tyypilliset ominaisuudet olivat jo monilla Miekkaritarikunnan suurristin ritareilla etualalla, kuten taisteluraporttien kuvaukset kunnostautuneiden ja palkittaviksi esitettyjen suorituksista osoittavat.

KIRJALLISUUSVIITTAUKSIA:

I.

1) Pietari Suuren mainitaan suunnitelleen P. Ludvigin ritarikunnan tapaista sotilasritarikuntaa. Vrt. Квадри, В. & Конаржевский, К., Россійскіе императорскіе и царскіе ордена, Pietari 1901, s. 22. —

Saksin kuningaskunnan "Militär St. Heinrichs—Orden" oli perustettu jo v. 1736, mutta mainitaan elinvoimaisena luokkaritarikuntana vasta v. 1807. Preussin kuuluisa "Pour le Mérite" v:lta 1740 taas ei ollut puhdas sotilasritarikunta.

2) Areen, Ernst E. & Lewenhaupt, Sten, De nordiska ländernas riddarordnar, Eskilstuna 1942, osa I, s. 169.

3) Suomessa käytetty "suurristin ritari"-nimitys on oikeastaan harhaanjohtava. "Suuri risti" oli vain "pienemmän ritariristin" vastine.

4) Areen, Ernst E. & Lewenhaupt, Sten, e.m. teos, osa II, liitteet, ss. 52—54; ohjesääntö.

5) "Kustaan sodan" neljästäkolmatta suurristin ritarista seitsemän oli suomalaissyntyistä: Otto Henrik Nordenskjöld (1788), Kaarle Olavi Cronstedt, Kustaa Mauri Armfelt, Berndt Fredrik Stackelberg, Carl Gustaf Ehrnrooth, Göran Henrik Jägerhorn ja Erik Ludvig Armfelt (kaikki 1790). Pommerin sodan viidestä suurristin ritarista yksi oli suomalainen: Johan Henrik Tawast (1807). Suomen sodassa k.o. ritarimerkin ansaitsi yksitoista suomalaista: Hans Henrik Gripenberg, Kaarle Juhana Adlercreutz, August Fredrik Palmfelt, Odert Reinhold von Essen, Enok Furuhjelm, Johan Fredrik Eek, Gustaf Adolf Ehrnrooth (kaikki v. 1808), Gustaf Aminoff, Carl Leonard Lode (1809), Kaarle Wilhelm Malm ja Ernst Gustaf von Herzen (1810). Joakim Zakris Duncker sai nimityksen suurristin ritariksi, mutta kaatui ennen sen julkaisemista. Vrt. Rancken, I Oskar J., Fänrik Ståls hjeltar, Tukholma 1864, s. 63. — V. 1814 lyötiin kaksi suomalaista upseeria suurristin ritareiksi: Gustaf Magnus Adlercreutz ja Gustaf Reinhold Boije. Suomen Marsalkka Mannerheim vastaanotti k.o. arvon kahdentenakymmenentenä ulkomaalaisena v. 1942.

6) V:n 1814 ohjesäännön mukaan. Vrt. Areen, Ernst E. & Lewenhaupt, Sten, e.m. teos, I osa, s. 207.

II.

- 1) Vrt. Военный Орденъ . . . Георгія, Pietari 1869, s. 47.
- 2) Mm. edellä mainittu suurristin ritari Erik Ludvig Armfelt.
- 3) Ohjesääntö 26. 11. 1769. Vrt. esim. Исторический очеркъ російскихъ орденовъ, Pietari 1892, s. 130.
- 4) Vv. 1769—1869 jaettiin — e.m. teoksen mukaan — yhteensä 13 ensimmäisen luokan, 84 toisen, 466 kolmannen ja 2.073 neljännen luokan yryönristiä.
- 5) Vrt. e.m. teos, s. 14.
- 6) Vrt. e.m. teos, s. 133.
- 7) Ohjesääntö, 4. painos 15. 7. 1915, Pietari 1915, s. 11, § 7.
- 8) E.m. ohjesääntö, ss. 26—27.
- 9) Suomalaiset 3. luokan yryönritarit olivat jalkaväenkenraali Oskar Ferdinand Gripenberg (4. luokka kapteenina Turkestanissa v. 1867: ennätti ensimmäisenä Samarkandin valleille; 3. luokka everstinä Turkin sodassa v. 1877: Arab—Konakin taistelu) ja kenraaliluutnantti Carl Woldemar Johan Alfthan (ainoana Haminan Kadettikoulusta lähteneenä upseerina; vrt. Finska Kadettkårens elever o. tjänsteman 1812—1912, Supplement II). Muita suomalaisia yryönritareita: Nikolai Briskorn (1832), Göran Robert Brunnow (1832?), Karl Ernst Kyander (1844), Peter Briskorn (1854), Alexander Elfsberg, Oskar von Kraemer (luutnanttina Sevastopolissa v. 1855), Axel Gadolin (1855), Mikael Gustaf von Wulffert (1865), Michael Währnhjelm (1866), Sten Carl Tudeer, Albert Leonard Kuhlström, Johan Fredrik Gustaf Aminoff, Henrik Bogislaus Nilsson, Onni von Schoultz (kaikki vv. 1877—78), Wladimir Boisman (aliluutnanttina v. 1904), Robert Wiren (1904), Carl Gustaf Mannerheim, Ernst Löfström, Johannes Holmsen, Eugène Högström, Herman Björkman (kaikki vv. 1914—1915 kuten e.m. Alfthankin).

III.

- 1) Myös 1. luokan vapaudenristiä jaettaessa on kiinnitetty huomiota henkilökohtaiseen urheuteen ja johtajanansioihin.
- 2) Vrt. Suomen Senaatin päätös vapaudenmitalien ja vapaudenristin ritarimerkkien väliaikaisista säädöksistä, annettu 4. 3. 1918. Asetuskokoelman n:o 65 v. 1918. Vrt. myös Wrede, Finlands Utmärkelsetecken, Helsinki 1946, s. 97.

3) Vrt. Asetus lisäyksistä ja muutoksista vapaudenmitalien ja vapaudenristin ritarimerkin antamisen perusteista 8 päivänä joulukuuta 1939 annettuun asetukseen, annettu 16.12.1940 (n:o 748).

4) 1. ja 2. luokan ansiomitalit "sotilaallisista ansioista ja uutteruudesta sekä sodan aikana myös siviilihenkilöille kansalaisansioista". V:n 1944 ohjesäännön (alav. 6) mukaan: "Vapaudenmitali annetaan sotilashenkilöille ja Vapaudenristin ansiomitali siviilihenkilölle." Näin ollen viimeksi mainituista on tehty siviilikunniamerkki, vaikka niistä aluksi näytti kehittyvän entisen Suomen sotaväen "uutteruudesta" (za ycepdie)-mitalin vastineita. K.o. ansiomitali kultaisena muodostaa erikoiskunniamerkin, joka myönnetään "erikoisen suurista ansioista".

5) Presidentti Ryti ojentaessaan sotamarsalkka Mannerheimille 1. luokan Mannerheiminristin (7.10.1941).

6) Vrt. aset. Vapaudenristin ritarikunnasta 18.8.1944 (n:o 550).

7) Vielä harvinaisempi on Suomen Valkoisen Ruusun ansiomerkki sodan aikaisena, s.o. pronssista valmistettuna urhoollisuudenristinä miekoin. Tätä Viktoria-ristin suomalaista vastinetta ei ole jaettu kertaakaan.

8) Upseereita 191. Mannerheiminristin ritareita oli (7.5.1945) 110; ylipseereita ja kapteeneita 60, sotamiehiä ja korpraaleita 27. 1. luokan Mannerheiminristin ritarit: sotamarsalkka Mannerheim ja jalkaväenkenraali Heinrichs. Toistamiseen ovat 2. luokan ristin saaneet eversti Martti Johannes Aho (16.10.1944), lentomestari Eino Ilmari Juutilainen (27.6.1944), kapteeni Hans Henrik Wind (27.6.1944) ja kenraalimajuri Aaro Olavi Pajari (16.10.1944).

FROM THE ORDER OF THE SWORD TO THE MANNERHEIM CROSS

Knighthood came to Sweden-Finland comparatively late. The Order of the Sword (Svärdorden), the second of the three orders founded in 1748, had as model the Order of St. Louis of France (L'Ordre de St. Louis) established in 1693. The badges of this order were awarded even to unprivileged officers both for valor in action and for twenty years of irreproachable service. The rank

of commander was a prerogative of the nobility up to the year 1809. In addition to the three earlier orders Gustavus III founded one called the Knights with the Great Cross. This cross was awarded only in a state of war for "extreme valor" and "deeds of real heroism". The cross was given only to knights who were at least regimental officers. From 1788—1814 also twenty Finnish officers were knighted with a great cross for valor and for victories gained.

During the Russian rule, 1809—1917, Finland in spite of its autonomy, had no knighthood of its own. In 1769 the St. George Order of War was founded to replace the Order of the Sword. This new order had four ranks, of which the lowest could be reached by all officers. The three highest were awarded for valor and heroic deeds on the front, in the same manner as the crosses of the lower order founded in 1807. On the contrary the Cross of St. George of the 4th class was also given for 25 years service as an officer in the field army or navy (in the latter 18/20 6—7 months' sailing was considered sufficient). However, in the regulations of 1833 participation either in one military expedition or at least in one battle was required in addition. In 1855 orders were given that the crosses of St. George were to be awarded only as a reward for exceptional heroism and outstanding military deeds and not for service merits. The 4th class orders of St. Wladimir and of St. Anna, the former with a sword and bow, were also crosses awarded for valor. When the award of the crosses of St. George was stopped in time of peace, the cross of St. Wladimir was once more given for "25 years of irreproachable service as an officer". It was possible to become a knight of St. George by performing one of the numerous heroic deeds laid down in the regulations. It was also a condition for obtaining a 3rd class cross of St. George, and thus the share of incidental valor was eliminated.

The military order of the Cross of Freedom was established in 1918 by independent Finland. Its decorations and medals have been awarded for both military and civil merit. In some cases the 3rd and 4th class crosses of Freedom have been given for valor even to non-commissioned officers and soldiers. A special medal, the 1st class medal of freedom with a bow, is presented only as a reward to high ranking officers of units composed of various arms for military operations performed with outstanding success. Up

to the present only one medal of this kind has been awarded. After the winter war of 1939—1940 the Order of the Cross of Freedom was made a permanent order of merit. The Mannerheim Cross first awarded for gallantry to the Finnish soldier during the winter war is the most noteworthy of the recent special orders. It is a badge with two classes, which may be presented "to any soldier in the Finnish army irrespective of his military rank as a reward for outstanding gallantry, results of extreme importance gained in battle or particularly meritorious operations". The 2nd class cross may be presented a second time for renewed merits of the same type. During World War II nearly 200 soldiers were made Mannerheim knights; two were given the 1st class badges of knight-hood and four a 2nd class cross for the second time. There were 27 soldiers, and 12 generals among those who received the cross. Mannerheim, a knight of St. George of World War I and the only knight of the great cross of the Order of the Sword is the most meritorious bearer of the Finnish cross of gallantry dedicated to his name.